

Anarkisterna och 1968

Ingemar Johansson

1998

Innehåll

Respektlösa grupper	4
Revolten förvånade inte	5
Många nya grupper	6
Ofarlig revolt	7

”I egenskap av rörelse har anarkismen uppenbarligen misslyckats. Under nära ett århundrades ansträngningar har den inte ens närmat sig uppfyllelsen av sitt höga mål att förintasta staten och bygga upp Jerusalem på dess ruiner. Under de senaste fyrtio åren har det inflytande den en gång förvärvade krympt samman genom det ena nederlaget efter det andra och genom att hoppet långsamt åderlåtits till nästan ingenting.”

Så skriver George Woodcock i ”Anarkismen” (1962, sv uppl 1964, övers: Aslög Davidson), och så såg den gängse uppfattningen om anarkismen och dess framtid ut åren före det stora utbrottet 1968. Woodcock var - väl att märka - själv gammal anarkist, synnerligen aktiv inom den engelska rörelsen på 1940-talet tillsammans med intellektuella kolleger som Alex Comfort och Herbert Read. Själv var han litteraturhistoriker och flyttade så småningom till Canada.

Bortsett från några små spillror som höll idéerna i helgd här och var runt om i världen, tycktes anarkismen på den tiden verkligen död som rörelse. Ralph Rådlund - den drivande kraften i tidskriften Brands 60-talsredaktion - har berättat för mig att han, då han inträdde i Anarkistiska Propagandaförbundet (som snart blev Anarkistiska Federationen) 1962, var den förste nye medlemmen i organisationen på tio år. Det fanns tre föreningar med tillstymmelse till aktivitet i Stockholm, Göteborg och Malmö - i övrigt blott enstaka medlemmar utspridda över landet. Men Ralph var inte ett enstaka slumpskott. I takt med att kritiken mot det bestående flaggskepp USA ökade och vänstervridningen tilltog här i världen, så började alltfler unga människor upptäcka de anarkistiska idéerna och antingen söka sig till de rudimentära organisationer som trots allt fanns kvar eller skapa helt nya organisationer.

Respektlösa grupper

I USA inspirerade enstaka anarkistiskt lagda personligheter som Paul Goodman och Kenneth Rexroth den gryende revoltrörelsen, i England fanns den ursprungligen pacifistiska, men med tiden allt radikalare, "Committee of 100", i Frankrike grupper kring tidskrifterna "Noir et Rouge" och "ICO" ("Informations et Correspondance Ouvrières"), i Tyskland ett påtagligt inslag i studentrörelsen och i Holland växte den säregna och respektlösa Provo-rörelsen fram. Över huvud taget existerade i dessa länder frihetligt tänkande och handlande inom vänsterrörelsen på ett helt annat sätt än hos oss.

Men även här växte alltså något nytt. Vissa lokala samorganisationer i SAC radikaliserades snabbt, Syndikalistiska Grupprörelsen (arvtagare till gamla Syndikalistiska Ungdomsförbundet men långt mer akademisk) växte, Stockholm drabbades av Provie-rörelsen (inspirerad från Holland men betydligt tamare) och i Göteborg lämnade vissa aktivister - däribland jag själv - den gamla gubbföreningen kring "Brand" och gav i stället ut den "vulgäranarkistiska" "SKIT-tidningen" och senare "Röda Skrattet" (i regi av Föreningen LIBERTAD som därtill utövade en anseilig publicistisk verksamhet med översättningar av bland annat Bakunin, Rosa Luxemburg och Situationistiska Internationalens alster - den sistnämnda organisationen presenteras i nästa nummer av Yelah). Samtidigt härmed utkom fortfarande "Brand" under ytterligare minst ett år, men icke förty spreds så småningom ett rykte att "situationisterna" i LIBERTAD hade tagit över den gamla tidningen blott för att lägga ner den. Sanningen är den att Brands primus motor under denna tid - Ralph Rådlund - tappade sugen och ingen av de dåvarande redaktionsmedlemmarna hade sedan kraft eller förmåga att upprätthålla verksamheten.

Revolten förvånade inte

Atmosfären var upprorisk: Naturligtvis tyckte vi att majrörelsen i Frankrike var fantastisk, men den förvånade oss egentligen inte. Det hela låg i luften så att säga. Allt var möjligt. Världen vreds åt vänster. Och med vår kännedom om de frihetliga idéernas bärkraft inom den kontinentala vänsterrörelsen, så blev vi inte heller speciellt bestörta över att se de svarta, svartröda och röda fanorna i salig blandning under de inledande demonstrationerna i Paris.

Men här i Sverige var Inte bara större delen av den svenska vänstern i sig, utan också inställningen till vänstern, vid denna tid urbotat stalinofil, det vill säga undergiven den totalitära kommunistiska rörelsen. Ho Chi Minh - denne stalinoskojare! - hyllades som poet, Nasser blev revolutionär hjälte, lögnen om "kulturrevolutionen" i Kina som klass- och inte, som sanningen var, intern byråkratisk maktkamp gick inte bara hela vänstern utan också dess motståndare på, Che Guevaras latinamerikanska äventyr var höjt över all kritik, förde någon utrensningar och självförvårdad hungersnöd i Sovjetunionen på tal avfärdades detta helt enkelt med att "Stalin förde en riktig linje", och anarkismens återkomst i Frankrike, till exempel, betraktade man här mest som kuriosa. Tokiga fransmän, verklighetsfrämmande idealister...

Och våra "kulturpersonligheter" gjorde inte saken bättre (kolla tex. Paletten, BLM eller Ord & Bild från dessa år, skratt- och skräckretande läsning vill jag lova): Olof Lagercrantz i Maokostym, Sara Lidman som förväxlade Ho Chi Minh med sin pappa, Tobias Berggren med sin leninistiska estetik, Folke Isaksson som betraktade sig som någon sorts Norrbottens Castro... Den ende i kulturella kretsar som då talade om anarkismen var Bengt Anderberg och honom lyssnade man inte på. Tokig fan, den där också förresten...

Många nya grupper

Även om man alltså inte märkte mycket av anarkisterna i Sverige under 1968 innebar likväl vänstervågen då att antalet anarkister i Sverige mångdubblades under några år. Mängder av grupper och tidskrifter dök upp: Lunds Fria Press, Umeå Fria Press, Jönköpings Fria Press, Nadir, Praxis, Mot Strömmen, Arbetarmakt, Frihetlig Socialistisk Tidskrift och flera andra. Ett uppsving som skulle ha tyckts mig omöjligt när jag själv kom med i svängen tre år tidigare. Och bokförläggarna fick bråttom även i denna avkrok. Någon gång kring årsskiftet 1968-69 blev jag uppringd av en redaktör på Bonniers som *bad* oss (Bengt Ericson och mig) att sammanställa vad som senare blev "Anarkisterna i klasskampen" (finns utlagd på nätet). Det är också värt att notera att Daniel Guerins och bröderna Cohn-Bendits böcker kom ut på svenska i samma veva. Vem hade kunnat tro det några år tidigare?

Genom de grupper, tidskrifter och böcker jag nyss har anfört blev anarkismen åter aktuell i Sverige, även om den nästan inte alls uppmärksammades massmedialt, och därur växte en rörelse fram som än idag är ganska livskraftig. Bortsett från nyssnämnda stalinofili tror jag att anarkisternas relativa obemärkthet berodde på främst två ting:

För det första var vi trots allt inte tillräckligt många - ja, trots att vi var mångdubbelt fler än några år tidigare, så var vi också mångdubbelt färre än vad anarkisterna är idag - och det fanns varken någon organisatorisk styrka eller enhetlig vilja till att företa gemensamma aktioner (vilket jag egentligen inte beklagar, eftersom allting var på framväxt och det frodades - för att uttrycka sig milt - en mängd disparata åsikter och strömningar i denna rörelse).

För det andra var vi alls inte ense om hur vi skulle förhålla oss till den övriga vänstern. Några sökte förlikning med den gamla vänstern, var beredda att manifesteras tillsammans med trotskister och maoister; andra - jag bland dem - motsatte sig detta å det skarpaste och hävdade nödvändigheten av att vi bevarade en frihetlig identitet, som var starkt fronderad mot dessa auktoritärt socialistiska rörelser och åskådningar. Detta tog sig sällan yttringar i direkt fiendeskap, men innebar givetvis en handlingsförlamning. Även om jag - som alltså är partisk - kan tycka att historien i denna tvistefråga har gett mig rätt, så får man inte glömma att den "vanliga" vänstern, framför allt manifesterad genom FNL-grupperna, hade en oerhörd tyngd under dessa år. Att den allmänna opinionen vändes mot USA:s engagemang i Vietnam var till stor del deras förtjänst. Flera anarkister var för övrigt verksamma inom dessa grupper ett tag; det höll nästan aldrig någon längre tid - den demokratiska centralismen kvävde det mesta i "världsproletariatets", det vill säga den aktuella ledarklickens namn. För en anarkist var det givetvis också omöjligt att ta kulten av Mao - "vår store rorsman" - på allvar. Men - och märk väl - nästan alla andra gjorde det. Till och med liberaler och ungsossar föll i farstun.

Ofarlig revolt

Dessa eftergifter kan man skratta åt idag. Men de är värda att hålla i minnet. Om inte annat visar de att många upproriska människor kan gå mycket långt i sin kritik av det bestående samhället utan att någonsin våga röra vid den springande punkten: den hierarkiska principen. Denna kan för övrigt ta sig många former och även dyka upp i frihetliga organisationer, till exempel förklädd som krav på prestige, eller den handgripliga aktivismens företrädare framför det analytiska arbetet, och vice versa. Idag är anarkiströrelsen förhållandevis stark i Sverige - i synnerhet om man jämför med hur det var för 30 år sedan. Och även om anarkismen inte syntes så mycket 1968, så innebär ändå allt som förknippas med detta mytiska årtal en vändpunkt för anarkismen i världen och i vårt land.

Det Anarkistiska Biblioteket

Ingemar Johansson
Anarkisterna och 1968
1998

Anarki á la chilli

sv.anarchistlibraries.net